

**Obserwacje zbiorowego noclegowiska dzięciołów czarnych *Dryocopus martius* i dzięciołów dużych *Dendrocopos major* w dwóch sezonach jesiennie-zimowych 2018/2020 w Nadleśnictwie Koszęcin (Lasy Lublinieckie, Górny Śląsk)**  
Observations of a communal roost of Black Woodpeckers *Dryocopus martius* and Great Spotted Woodpeckers *Dendrocopos major* in two autumn-winter seasons 2018/2020 in Koszęcin Forest District (Lublinieckie Forests, Upper Silesia)

**Krzysztof Belik**

Górnośląskie Koło Ornitologiczne  
pl. Jana III Sobieskiego 2, 41-902 Bytom  
e-mail: kris.bel@interia.pl

**Szymon Beuch**

Pracownia Badań Ornitologicznych  
Muzeum i Instytut Zoologii PAN  
ul. Wilcza 64, 00-979 Warszawa  
e-mail: sbeuch@miiz.waw.pl

Pod koniec września 2018 r., przy okazji inwentaryzacji stanowisk lęgowych sóweczki *Glaucidium passerinum* w leśnictwie Trójca (Nadleśnictwo Koszęcin, Lasy Lublinieckie) Krzysztof Belik zaobserwował zlot kilkunastu osobników dzięciołów czarnych *Dryocopus martius* i dzięciołów dużych *Dendrocopos major* na zbiorowe noclegowisko skoncentrowane na maksymalnie 8 drzewach, rosnących na uprawie leśnej o powierzchni ok. 4,5 ha. Drzewa noclegowe (7 sosen *Pinus* sp. i jedna brzoza *Betula* sp.) posiadały łącznie co najmniej 23 dziuple

(7 po dzięciole czarnym, 16 prawdopodobnie po dzięciole dużym).

Liczenie ptaków w tym miejscu prowadzone było przez Krzysztofa Belika raz w miesiącu, od września do lutego w sezonach jesiennie-zimowych 2018/2019 i 2019/2020. Wykonano łącznie 12 kontroli (tab. 1). Kontrole rozpoczynano ok. 2 godz. przed zachodem słońca, a kończono 30–45 minut po zachodzie słońca. Ze względu na otwartą przestrzeń i dobrą widoczność wszystkich dziuplastych drzew obserwacje prowadzono z jednego punktu na drodze leśnej.

Notowano godzinę wejścia do dziupli każdego pierwszego i ostatniego osobnika z podziałem na gatunki. Nocujące dzięcioły stwierdzano przy okazji każdej wizyty w tym miejscu. Podczas jednej kontroli stwierdzano przylot od 8 do 16 osobników z obu gatunków, maksymalnie do 5 dzięciołów czarnych i do 12 dzięciołów dużych. Dzięcioły czarne wybierały zawsze te same (1–3) ponad 120-letnie martwe sosny. Poprzedzały swój przylot głośno się odzywając. Słyszano je już z daleka, odzywały się również po przylocie na drzewa noclegowe. Przesiadywały na drzewach od 1 do 10 minut zanim weszły do dziupli. Milkły tuż przed wejściem do otworu. Wchodziły do niego od razu, nie zaglądając uprzednio do wnętrza, jak czyniły to dzięcioły duże. Czterokrotnie obserwowano wyglądanie dzięciołów czarnych z dziupli po pewnym czasie od wejścia. Maksymalnie w jednym drzewie nocowało do dwóch dzięciołów czarnych, każdy w osobnej dziupli. Nie zauważono prób zbliżania się do już zajętej dziupli przez przylatujące dzięcioły czarne.

Dzięcioły duże przylatywały na noclegowisko najczęściej w milczeniu. Tylko w czterech przypadkach ptaki odzywały się przed przylotem. Siadały wysoko w koronie drzew noclegowych i dopiero wtedy zaczynały odzywać się głosami kontaktowymi. Większość osobników (93% przypadków) wchodziła do dziupli tych samych drzew, na których usiadły tuż po przylocie. W 8 przypadkach obserwowano ptaki, które lądowały na drzewach sąsiadujących z drzewami noclegowymi. Tuż przed wejściem do dziupli ptaki zaglądały ostrożnie do środka

i wchodziły dopiero po upewnieniu się, że dziupla jest pusta. Osobniki, które podlegały do zajętej dziupli nie szukały następnej w pobliżu, tylko odlatywały poza obserwowany teren. Były to za każdym razem osobniki, które przyleciały najpóźniej, zawsze po zachodzie słońca. Stwierdzono łącznie 3 takie przypadki. Nie stwierdzono wychylania się dzięciołów dużych po wejściu do dziupli, nawet tych osobników które bardzo wcześnie przyleciały na noclegowisko. Dzięcioły duże nocowały na maksymalnie 6 drzewach, najwięcej do 4 os. na jednym drzewie.

Dzięcioły czarne przylatywały na noclegowisko zazwyczaj jako pierwsze (tab. 1). Średni przylot najwcześniejszych osobników miał miejsce 56 minut przed zachodem słońca. Większość ostatnich ptaków wchodziła do dziupli jeszcze przed zachodem słońca (średnio 9 minut przed zachodem). Tylko w trzech przypadkach ptaki przyleciały po zachodzie słońca (1, 3 i 6 minut później). Pierwsze dzięcioły duże przylatywały do dziupli później niż dzięcioły czarne, średnio 45 minut przed zachodem słońca, natomiast ostatnie ptaki pojawiały się najczęściej już po zachodzie (średnio 5 minut, maksymalnie 17 minut po zachodzie) (tab. 1).

Wiosenna inwentaryzacja powierzchni zalesionej oddziału, w którym znajduje się noclegowisko, wykazała gniazdowanie 1 pary dzięcioła czarnego i 3 par dzięcioła dużego. Bardzo możliwe, że ptaki korzystające z noclegowiska to znające dobrze teren rodziny okolicznych par lęgowych. Liczba nocujących dzięciołów czarnych była najwyższa jesienią, stopniowo malała zimą, a w styczniu i lutym 2019 r. i 2020 r. pozostawały już tylko dwa

**Tabela 1.** Liczba osobników i czasy przylotów dzięciołów czarnych (DM) i dzięciołów dużych (DA) na zbiorowe noclegowisko w leśnictwie Trójca. Liczby w nawiasach np. (+1) to osobniki, które przyleciały na noclegowisko, ale zastały zajętą dziuplę

**Table 1.** Number of individuals and arrival times of Black (DM) and Great Spotted Woodpeckers (DA) at the communal roost in Trójca forest area. Numbers in brackets, e.g. (+1), refer to individuals that arrived at the roost, but then left, having found an occupied hole

L.p.	Data obserwacji Observation date	Liczba DM DM number	Liczba DA DA number	Godziny przylotu pierwszego i ostatniego DM Arrival times of the first and last DM	Godziny przylotu pierwszego i ostatniego DA Arrival times of the first and last DA	Zachód słońca w dniu kontroli Sunset time on the observation date
1.	21.09.2018	5	9	17:50, 18:43	17:25, 18:55	18:46
2.	15.10.2018	5	11	16:52, 17:43	17:00, 18:11	17:54
3.	12.11.2018	4	8 (+2)	14:54, 15:51	15:21, 16:20	16:03
4.	07.12.2018	3	10	15:23, 15:44	15:08, 15:46	15:41
5.	10.01.2019	3	7	14:50, 15:42	15:12, 16:02	16:01
6.	14.02.2019	2	7	16:35, 16:40	16:30, 17:15	16:59
7.	26.09.2019	4	9 (+1)	17:56, 18:14	17:57, 18:29	18:36
8.	21.10.2019	4	10	17:01, 17:33	16:58, 17:55	17:42
9.	18.11.2019	4	12	14:55, 15:56	15:00, 15:51	15:55
10.	16.12.2019	3	11	14:50, 15:36	15:05, 15:22	15:40
11.	09.01.2020	2	7	14:47, 15:43	15:24, 15:55	15:59
12.	12.02.2020	2	6	16:02, 16:57	16:02, 17:01	16:51

osobniki (przypuszczalnie lokalna para lęgowa). W przypadku dzięcioła dużego liczebność na noclegowiskach również malała w dwóch ostatnich kontrolach zimowych. Mogło to mieć związek z zimową śmiertelnością części osobników, bądź ich dyspersją na terytoria lęgowe.

Pomimo dość dużej liczby pozycji literaturowych dotyczących noclegowisk różnych gatunków dzięciołów (np. Mazgajski 2002, Mahoro i in. 2008, Siegel i in. 2014, Puverel 2018) brak informacji o regularnie zajmowanych zbiorowych

noclegowiskach na tak niewielkim terenie, również w ogólnych opracowaniach (np. Cramp 2009). Prace te opisują charakterystykę rozproszonych, izolowanych noclegowisk pojedynczych osobników na większym obszarze leśnym (Mazgajski 2002, Siegel i in. 2014). Obserwowane noclegowisko leży w centralnej części dużego kompleksu borów sosnowych (ok. 63 000 ha powierzchni leśnej), o dużej dostępności potencjalnych noclegowisk – zarówno naturalnych dziupli obu gatunków, jak i skrzynek lęgowych.

Miejsca te występują tu raczej równomiernie, a dziuple obu gatunków dzięciołów są przez nas regularnie wyszukiwane pod kątem gniazdowania sóweczki i włochatki *Aegolius funereus*. Pomimo prowadzonych od kilkudziesięciu lat wieczornych kontroli ornitologicznych nie zaobserwowano wcześniej tak licznego, stale zajmowanego zbiorowego noclegowiska dzięciołów. Widywano wyłącznie noclegowiska pojedynczych dzięciołów.

Najwidoczniej opisywana koncentracja drzew lub dziupli musi wyróżniać się czymś, co szczególnie zachęca lokalne populacje obu gatunków. Według danych literaturowych nie każda naturalna dziu-

pla czy budka lęgowa spełnia wymagania odpowiednie do bycia noclegowiskiem w okresie połęgowym. Dobór miejsc noclegowych przez dzięcioły może być uzależniony od wielu czynników i różnić się w zależności od gatunku dzięcioła czy pory roku. Niektóre gatunki, jak np. amerykański dzięcioł smugoszyi *Dryocopus pileatus* czy dzięcioł białogrzbisty *Dendrocopos leucotos* nocują w zupełnie innych dziuplach niż te, w których wyprawdzają lęgi. Dziuple noclegowe są więc najczęściej specjalnie przez nie wykonywane – zwykle wyżej niż lęgowe i w innych gatunkach drzew. Dzięcioły duże i czarne najczęściej używają do tego celu



**Fot. 1.** Poglądowe zdjęcie otoczenia badanego zbiorowego noclegowiska dzięciołów w Lasach Lublinieckich (fot. K. Belik)

**Photo 1.** An illustrative picture of the studied communal woodpecker roost in Lublinieckie Forests

już istniejących dziupli, a tylko rzadko wykuwają je specjalnie (Mazgajski 2002, Mahoro i in. 2008, Puverel 2018).

Jednakże u tych gatunków nie każda dziupla wcześniej używana do celów lęgowych będzie z powodzeniem wybierana również jako noclegowisko. Do tego celu ptaki wybierają dziuple o specyficznym mikroklimacie, ułatwiającym ptakom termoregulację, szczególnie w okresie zimowym (Mazgajski 2002). Badania wykazują więc obecność regularnie zajmowanych noclegowisk w tych samych dziuplach przez różne osobniki (i gatunki) oraz takie, które w ogóle nie są wykorzystywane przez ptaki poza sezonem lęgowym (Mazgajski 2002). Niektóre gatunki dzięciołów w ogóle nie sypiają w wykuwanych przez siebie dziuplach. Np. dzięcioł północny *Picoides arcticus* wybiera na miejsca noclegowe szerokie otwory utworzone najczęściej przez pożary kalifornijskich lasów – wypalone w drzewach nisze czy nadpalone luki pomiędzy konarami. Dostępność miejsc noclegowych na tym terenie jest więc w dużej mierze regulowana przez, powszechne tam, pożary lasu. Tego typu lokalizacje są płytsze, bardziej otwarte i „przewietrzane” niż tradycyjne dziuple lęgowe. W warunkach kalifornijskiej cieplej zimy są więc prawdopodobnie odpowiedniejszym schronieniem, z którego jednocześnie łatwiej uciec przed potencjalnym drapieżnikiem (Siegel i in. 2014). Bezpieczeństwo nocujących dzięciołów jest zresztą kolejnym, jeśli nie najważniejszym, czynnikiem decydującym o doborze odpowiedniej dziupli noclegowej. U większości przebadanych gatunków dzięciołów dziuple noclegowe

są wybierane w drzewach trudniej dostępnych dla drapieżników. Najczęściej są to drzewa martwe lub umierające, o spróchniałych pniach i bardziej podatnych na złamanie pod ciężarem drapieżnika konarach. Nadrzewne ssaki drapieżne, np. kuna leśna *Martes martes*, dużo rzadziej penetrują tego typu drzewa (Mazgajski 2002). Kolejnym elementem sprzyjającym doborowi noclegowiska przez dzięcioły jest większa liczba dziupli obecna w jednym drzewie. Nawet jeśli tylko jedna dziupla spełnia odpowiednie warunki dla ptaków (np. przez wspomniany odpowiedni mikroklimat), to ich większa liczba w jednym drzewie zmniejsza szanse wykrycia śpiących ptaków przez drapieżnika (Mazgajski 2002). Prawdopodobieństwo wykrycia śpiącego ptaka w drzewie o większej liczbie dziupli jest po prostu mniejsze. Oba te elementy były spełnione na opisywanym tu noclegowisku w Lasach Lublinieckich. Wszystkie drzewa noclegowe były martwe i zawierały łącznie aż 23 dziuple (średnio 3 dziuple w jednym drzewie). Prawdopodobnie więc zachowanie przez służby leśne całej kępy martwych, obfitych w stare dziuple drzew przyczyniło się do przypadkowego zapewnienia warunków do zbiorowego nocowania dzięciołów na tym niewielkim obszarze. Na terenie Nadleśnictwa Koszęcin prowadzona jest zwykle intensywna gospodarka leśna – martwe drzewa są najczęściej usuwane. Pozostawia się czasem pojedyncze dziuplaste drzewa na zrębach, ale rzadko całe ich kępy.

Badania wykazały, że dzięcioły duże pomimo dużego terytorializmu, akceptują inne osobniki swojego gatunku



w okolicy drzew noclegowych. Nie bronią ich tak zaciekle jak terytorium lęgowe czy obfitego żerowiska (Mazgajski 2002). Może to tłumaczyć zgodne, regularne nocowanie aż do kilkunastu osobników na kilku drzewach na małej przestrzeni, co zaobserwowano na opisywanym noclegowisku.

## Summary

Counts of communally roosting Black and Great Spotted Woodpeckers were conducted in the autumn-winter seasons in 2018/2019 and 2019/2020. Up to 5 Black and up to 12 Great Spotted Woodpeckers were observed coming to a roost site during 12 visits conducted from September to February. The overall number of roosting woodpeckers ranged from 6 to 16 individuals. The birds slept in 8 dead trees (7 pines, 1 birch) containing jointly at least 23 holes. The trees stood on a ca. 4.5 ha forest plantation in the heart of a large complex of pine forests (ca. 65 000 ha) – Lublinieckie Forests in southern Poland. Arrival times of the first and the last individuals were recorded. The first Black Woodpeckers arrived on average 56 minutes before sunset, and the last ones on average 9 minutes before sunset. The first Great Spotted Woodpeckers arrived on average 45 minutes before sunset, and the last ones on average 5 minutes after sunset. Each hole was occupied by just one bird. At most 2 Black Woodpeckers and up to 4 Great Spotted Woodpeckers roosted in one tree. Roosting of so many woodpeckers in such a small area is not a common sight. The concentration of 8 suitable trees (dead and rich in holes) in one place was probably an encouraging factor for both species. These were the trees least prone to the detection of roosting birds by predators. The holes present in them may also have possessed an adequate microclimate.

## Literatura

- Cramp S.** 2009. Birds of the Western Palearctic on interactive DVD-ROM. BirdGuides, London.
- Mahoro S., Yanagihara C., Fujii T., Yui M.** 2008. Nest and roost tree characteristics of the Black Woodpecker *Dryocopus martius* in northern Honshu, Japan. *Tohoku Journal of Forest Science*. 13: 1–7.
- Mazgajski T. D.** 2002. Does the Great Spotted Woodpecker *Dendrocopos major* select holes for roosting? *Pol. J. Ecol.* 50: 99–103.
- Puverel C.** 2018. This is my spot: characteristics of trees bearing Black Woodpecker cavities. Master thesis. Biology and Ecology of Forest, University of Lorraine, Nancy.
- Siegel R. B., Wilkerson R. L., Tingley M. W., Howell C. A.** 2014. Roost sites of the Black-backed Woodpecker in burned forest. *Western Birds* 45: 296–303.